

C 45

TNO-rapport

2002.325

Evaluatie Actie Tegengif

Interviews met docenten

Divisie Jeugd
Gorter gebouw
Wassenaarseweg 56
Postbus 2215
2301 CE Leiden

www.tno.nl

T 071 518 18 18

F 071 518 19 15

info-jeugd@pg.tno.nl

TNO Preventie en Gezondheid
Gorter Bibliotheek

12 MEI 2003

Postbus 2215
2301 CE LEIDEN

Datum Januari 2003
Auteur(s) M.R. Crone
T.G.W.M. Paulussen

Stamboeknummer

18.606

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, foto-kopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor onderzoeksopdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belang-hebbers is toegestaan.

© 2002 TNO

Auteurs:
Crone MR
Paulussen TGWM

Projectnummer
60284

ISBN-nummer
90-6743-970-3

Deze uitgave is te bestellen door het overmaken van EUR 12,= (incl. BTW) op postbankrekeningnummer 99.889 ten name van TNO PG te Leiden onder vermelding van bestelnummer 2002.325.

Inhoudsopgave

1	Inleiding — 4
1.1	Doelstelling — 4
1.2	Onderzoeksmethode — 4
1.3	Belang kwalitatief onderzoek — 5
2	Resultaten — 7
2.1	Disseminatie — 7
2.1.1	Wijze van op de hoogte brengen — 7
2.1.2	Redenen om klassen op te geven — 7
2.1.3	Personen die Actie Tegengif uitvoeren — 7
2.1.4	De communicatie met DEFACTO — 7
2.2	Opgegeven klassen — 8
2.2.1	Klassen opgegeven voor Actie Tegengif — 8
2.3	Uitvoering — 9
2.3.1	Geplande activiteiten — 9
2.3.2	Redenen om niet alle activiteiten uit te voeren — 10
2.3.3	De muurkrant — 11
2.3.4	Beoordeling uitvoerbaarheid — 11
2.3.5	Activiteiten die anders gedaan zouden worden, indien de school nogmaals meedoet — 12
2.4	Vervolg — 12
2.4.1	Meningen over Actie Tegengif in eerste en tweede klas — 12
2.4.2	Mogelijkheden voor de derde klas — 13
3	Conclusie — 15
4	Referenties — 17

1 Inleiding

Actie Tegengif, ontwikkeld door DEFACTO Rookvrij in samenwerking met het Trimbos-Instituut, bestaat uit een klassikale overeenkomst om zes maanden niet te (gaan) roken. Per klas wordt drie keer gedurende die zes maanden een registratieformulier opgestuurd naar DEFACTO en aan het einde wordt klassikaal een foto gemaakt met als thema de Rookvrije klas. De klassen die onder de 10% rokers zijn gebleven, kunnen vervolgens meedingen met de prijs.

Vanaf het schooljaar 1999/2000 wordt Actie Tegengif jaarlijks uitgevoerd in de 1^e klassen en vanaf 2000/2001 ook in de 2^e klassen van het voortgezet onderwijs. De korte termijn effecten zijn veelbelovend, en het streven is om ook de lange termijn effecten te bewerkstelligen (Crone, 2000). Daarvoor zou een mogelijkheid zijn om Actie Tegengif zowel in de 1^e als in de 2^e klas bij dezelfde leerlingen uit te voeren. Echter voordat daartoe besloten kan worden, is het belangrijk om te bezien wat de problemen zijn bij de huidige uitvoering van Actie Tegengif en hoe dit verbeterd kan worden en of het mogelijk is om zowel in klas 1 als klas 2 Actie Tegengif uit te voeren. Uit de landelijke implementatie komt namelijk naar voren dat de klassen die starten met Actie Tegengif niet allemaal de drie registratieformulieren insturen. Het is van belang om na te gaan wat de redenen zijn voor deze uitval.

1.1 Doelstelling

De doelstelling van het huidige onderzoek is na te gaan wat voor docenten redenen zijn om Actie Tegengif niet in zijn geheel te doorlopen en na te gaan wat volgens docenten belemmerende en bevorderende factoren zijn om Actie Tegengif na de 1^e klas ook in de 2^e klas uit te voeren.

De vraagstellingen bij dit onderzoek zijn de volgende:

- Wat is de reden om gaandeweg of na het 1^e jaar te stoppen met Actie Tegengif?
- Wat zijn voor docenten belemmerende/bevorderende factoren bij het uitvoeren van Actie Tegengif in een klas die al eerder aan Actie Tegengif heeft deelgenomen?
- Wat moet er aan Actie Tegengif veranderd worden om deze achtereenvolgens in de 1^e en 2^e klas uit te voeren?
- Hoe zou het niet-roken van jongeren volgehouden kunnen worden na de 2^e klas?

1.2 Onderzoeksmethode

Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van interviews met docenten. Negen docenten die met Actie Tegengif gewerkt hebben, zijn in mei en juni 2002 (na de deadline voor het insturen van de foto's) ondervraagd. De docenten zijn gekozen op basis van het verloop van Actie Tegengif en aan de hand van de klas en het schoolniveau waar Actie Tegengif gegeven is.

De samenstelling was uiteindelijk als volgt:

Drie scholen die de jaren daarvoor meegedaan hebben, maar dit jaar niet meer:

- School VMBO, HAVO, VWO. Geïnterviewde: docent verzorging, voerde Actie Tegengif alleen uit. Deed vorig jaar voor het eerst mee met zowel 1^e als 2^e klas.

- School VMBO. Geïnterviewde: docent biologie/verzorging, voerde het samen met andere docent biologie uit. Deden 3 jaar mee met de 1^e klassen.
- School VMBO. Geïnterviewde: decaan, coördinator Actie Tegengif: heeft vorig jaar meegedaan met de 1^e klassen: niveau vmbo.

Twee scholen die voor het eerst meededen.

- School VMBO. Geïnterviewde: docent Engels, tevens leerlingbegeleider en coördineert de uitvoering van Actie Tegengif binnen deze school. Doen mee met 10 klassen, zowel 1^e als 2^e klassen.
- School HAVO, VWO, GYMNASIUM. Geïnterviewde: docent Engels, tevens mentor en coördinator van Actie Tegengif. Doen mee met de 2^e klassen.

Twee scholen die al meer dan 1 jaar meedoen.

- School VMBO. Geïnterviewde: docent verzorging/tekenen doet al twee jaar mee met de 1^e klassen.
- School HAVO, VWO, GYMNASIUM. Geïnterviewden: coördinator 2de klassen, tevens coördinator Actie Tegengif, en 1 mentor: doet in ieder geval 2 jaar mee (niet helemaal duidelijk, want zij is er pas twee jaar) met de 2e klassen: niveau havo, vwo, gymnasium.

Twee scholen die meedoen met 1e klassen en 2e klassen.

- School VMBO. Geïnterviewde: docent biologie, coördinator Actie Tegengif. De school doet twee jaar mee. Is begonnen met 1e klassen en doet dit jaar weer mee met 1e klas en één 2e klas die weer mee wilde doen: niveau vmbo en leerlingbegeleiding.
- School VMBO-Techniek, HAVO, VWO. Geïnterviewde: decaan, coördinator Actie Tegengif. Doen drie jaar mee met de 1e klassen en dit jaar voor het eerst ook met de 2e klassen.

In totaal zijn er vijf interviews op VMBO scholen, drie op HAVO/VWO/GYMNASIUM scholen en één op een school met alle niveau's gehouden.

Het interviewschema bestond uit vragen over hoe Actie Tegengif gedissemineerd is binnen de school, welke klasse opgegeven zijn, welke activiteiten uitgevoerd zijn, hoe gedacht wordt over twee keer bij dezelfde leerlingen de Actie uit te voeren en welke ideeën de contactpersonen hebben over activiteiten na de tweede klas. Het hele interviewschema staat in bijlage 1.

1.3 Belang kwalitatief onderzoek

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van interviews. Dit is een kwalitatieve methode van onderzoek. Kwalitatieve data hebben een aantal voordelen. Hieronder worden een aantal belangrijk voordelen van het huidige kwalitatieve onderzoek aangegeven (Miles & Huberman, 1994):

- Kwalitatieve data zijn rijk en compleet, met een sterk potentieel om de complexiteit van een situatie te achterhalen. Dat is zeker in dit geval belangrijk, aangezien vele factoren die van belang kunnen zijn bij de uitvoering van Actie Tegengif op scholen. Om deze goed te achterhalen is kwantitatief onderzoek om te beginnen minder geschikt.
- Kwalitatieve data worden gezien als de beste methode om een nieuw gebied te ontsluiten en hypothesen te ontwikkelen. Het gaat hier om een interventie die mogelijk aangepast en uitgebreid gaat worden.

- Kwalitatieve data, met de nadruk op de ervaringen van personen, zijn goed te gebruiken om te achterhalen welke opinies mensen hebben over gebeurtenissen, processen en structuren. Dit is belangrijk aangezien het de bedoeling is om Actie Tegengif in de komende jaren te verbeteren en voort te zetten, waarin rekeningschap van deze verschillende meningen genomen moet worden.

Maar er zijn ook een aantal nadelen. Zo is het niet mogelijk om kwantitatieve uitspraken te doen, zijn er op de dataset nauwelijks statistische analyses mogelijk en bevat de interpretatie van de antwoorden op de vragen door de interviewers een zekere bias (het objectiveren van de gegevens).

De interviews zijn geanalyseerd door per vraag van de vragenlijst de kort samengevatte antwoorden te noteren. Daarbij is gekeken naar verschillen tussen vmbo en havo/wvo scholen. Indien een antwoord van één van de scholen opvalt of extra belangrijk is, is deze apart aangegeven.

2 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de antwoorden van de geïnterviewden gepresenteerd. Hierbij wordt eerst gekeken naar hoe Actie Tegengif verspreid is binnen de scholen, welke klassen opgegeven zijn, welke activiteiten uiteindelijk uitgevoerd zijn en vervolgens naar hoe men denkt over een vervolg op Actie Tegengif.

2.1 Disseminatie

2.1.1 *Wijze van op de hoogte brengen*

Bijna alle geïnterviewde zijn per post op de hoogte gebracht van Actie Tegengif. Alleen één persoon geeft aan dat een andere locatie van de school al werkte met Actie Tegengif en dat ze via collega's op die locatie en via haar zoon die een leerling is op die locatie, op de hoogte is gebracht van Actie Tegengif.

2.1.2 *Redenen om klassen op te geven*

De redenen om klassen op te geven voor Actie Tegengif waren divers, maar komen er uiteindelijk op neer dat men wilde dat jongeren minder snel gaan roken. Daarnaast wilde men de discussie over wel en niet roken beginnen en Actie Tegengif leek een goed middel hiervoor. Voor velen was daarnaast een belangrijke reden om Actie Tegengif te beginnen dat er op dat moment tijd en plaats voor was. Één geïnterviewde gaf aan dat het materiaal makkelijk te bestellen was.

Geïnterviewde: 'Ik was met de eerste klassen op kamp en die rookten nog niet. Het viel heel erg op, vooral omdat dit een VMBO afdeling is daar roken ze veel eerder (je ziet duidelijk verschil met havo/vwo daar beginnen ze een jaartje later). Het viel op dat niemand sigaretten bij zich had en dat is tegenwoordig opmerkelijk. Vaak is het kamp, het begin kamp, een cruciaal moment. Dan zie je dat een enkele al rookt of al pakjes meegenomen heeft en dan van plan is om te beginnen. Dat was vorig jaar niet het geval (geen enkele leerling rookte op het kamp) en toen dacht ik: "daar moet je wat mee". Ik had toen al gehoord van AT en ik dacht als we dat nu meteen gaan doen dan houden we ze misschien ook niet-rokend.'

2.1.3 *Personen die Actie Tegengif uitvoeren*

Op de meeste scholen hebben de mentoren Actie Tegengif uitgevoerd. In drie scholen voerden alleen de docenten verzorging of biologie Actie Tegengif uit. In de scholen waar de mentoren het uitvoerden, was er steeds één leerkracht die de mentoren op de hoogte bracht en de verspreiding van de formulieren regelde. Dit was meestal een leerkracht die al een coördinerende taak had voor de klassen waarin Actie Tegengif uitgevoerd werd. Van de zes scholen waar Actie Tegengif uitgevoerd werd door de mentoren, waren er drie waar de docent verzorging of biologie, als extra informatie op Actie Tegengif, lessen over roken gaf.

2.1.4 *De communicatie met DEFACTO*

De communicatie met DEFACTO is vooral via de post verlopen. Vijf geïnterviewden gaven aan dat ze de communicatie over het algemeen goed vonden gaan. Als ze opmerkingen hadden ging het vooral over kleine aspecten, zoals:

- dat het goed zou zijn indien er tussentijds een document komt waarop staat hoeveel punten de klassen hebben behaald (deze persoon geeft tegelijkertijd aan dat dit ook averechts kan werken omdat de leerlingen dan mogelijk kunnen zien dat ze aan het verliezen zijn en daardoor verdwijnt hun motivatie om door te gaan),
- dat de opzet van Actie Tegengif meer flexibel mag zijn, zodat bijvoorbeeld ook op 8 november begonnen kan worden met de Actie in plaats van 1 november: deze geïnterviewde had de informatiebrief van DEFACTO laat van de directeur gekregen, waardoor er minder tijd was om alles te regelen.
- dat er nog extra activiteiten toegevoegd zouden moeten worden zodat Actie Tegengif niet doodbloedt gedurende de zes maanden van de niet-roken overeenkomst.

De andere vier geïnterviewden gaven wat specifiekere aspecten aan die niet goed waren verlopen. De opmerkingen van de geïnterviewden worden hieronder weergegeven:

- Één school kreeg het eerste jaar van deelname het materiaal te laat aangeleverd, waardoor het niet altijd lukte om de formulieren op tijd naar DEFACTO terug te sturen. In het jaar daarna kwam hetzelfde probleem weer voor, waardoor de school het jaar daarop uiteindelijk niet meer deelgenomen heeft.
- Op één school was de communicatie over de gewonnen prijs onduidelijk. Op deze school had één klas de provincieprijs gewonnen, alleen de uitreiking vond plaats in Hoorn terwijl de school zelf in Amsterdam lag. De prijsuitreiking viel echter op de jaarlijkse sportdag van die school en dus konden ze niet naar de prijsuitreiking. De contactpersoon van deze school gaf aan dat het jammer was dat de prijsuitreiking niet gewoon op school kon. Uiteindelijk is de uitreiking door de school zelf georganiseerd. Een volgend probleem was dat de prijs bestond uit een dagje Six Flags. Deze dag viel echter op een zaterdag en de mentor van die klas kon die dag niet. Hierdoor is het zelfs bijna niet doorgegaan, maar uiteindelijk zijn toch een aantal ouders meegegaan. Nog een probleem voor deze school was dat het vervoer naar Six Flags zelf geregeld en betaald moest worden (Amsterdam).
- Op een derde school vonden zowel de geïnterviewde als de mentoren dat de communicatie soms moeizaam verlopen is. Het is bijvoorbeeld voorgekomen dat de periode waarin een registratieformulier teruggestuurd moest worden precies in de vakantie van die school plaatsvond. Sommige docenten hebben dit niet goed in de gaten gehad, waardoor klassen te laat waren met insturen. Op deze school was dit vooral een probleem omdat leerlingen websites e.d. gebouwd hadden, maar door dit "te laat" versturen konden ze niet meer meedoen. Een ander probleem op deze school was het aantal formulieren dat ingevuld moest worden. Dit was de school waar zowel de 1^e klassen als 2^e klassen meededen aan Actie Tegengif. Vooral de 2^e klassen, die voor de tweede keer meededen, vonden het invullen van de formulieren erg vervelend worden.
- Een vierde school geeft aan dat ze eigenlijk alleen papieren/formulieren gehad hebben van DEFACTO. Deze school zou het goed gevonden hebben als er iemand van DEFACTO of de GGD op school langs gekomen was om een gesprek te houden met mentoren en die de mentoren had kunnen ondersteunen.

2.2 Opgegeven klassen

2.2.1 *Klassen opgegeven voor Actie Tegengif*

Vijf scholen hadden zowel 1^e als 2^e klassen opgegeven. De reden waarom ze hier voor gekozen hebben, komen op het volgende neer:

- In dat jaar werd er door de docent, die Actie Tegengif uitvoerde, les gegeven aan de klassen 1 en 2.

- Het was de vraag van DEFACTO om bij de 1^e en 2^e klassen de Actie uit te voeren.

Door twee van deze vijf scholen wordt aangegeven dat niet altijd alle klassen van beide leerjaren meegedaan hebben. Een reden hiervoor was dat de klassen moesten voldoen aan de 10% norm en niet alle 2e klassen voldeden aan deze norm. Een andere reden was dat de leerlingen niet mee wilden doen.

Van de scholen die de 1e en 2e klassen opgegeven hebben, waren er twee die 2e klassen opgegeven hebben die in het 1e jaar ook meegedaan hebben. Één school geeft aan dat het beleid van de school is om in klas 1, 2 en 3 niet te roken en dat er ook een apart pauze beleid voor klas 1 en 2 is, wat het makkelijker maakt om het roken te controleren. In de andere school wilden twee 2e klassen weer mee doen omdat ze het zo jammer vonden dat het in het 1^e jaar niet gelukt was om onder de 10% rokers te blijven.

Geïnterviewde: 'Er zaten ook de 2^e klassen bij die al in de 1^e klas meegedaan hebben. Van 1 klas weet ik het in ieder geval zeker. Die klas had ik vorig jaar namelijk zelf. Daar was 1 leerling die tijdens nieuw jaar een sigaret opgestoken had om rotjes aan te steken en de andere had een vriendinnetje die rookte en daar had hij dan ook een sigaretje van gesnoept. Dat waren er 2 dus we lagen uit de race. Maar toen zeiden ze "Volgend jaar doen we het weer en dan gebruiken we een aansteeklont en die vriendin van jouw die heeft dan pech met die sigaretten". Dus die zijn er weer voor gegaan. Ik geloof dat er daarnaast nog een klas was'.

Twee havo/vwo/gymnasium scholen hebben alleen 2^e klassen opgegeven. Een van deze scholen geeft aan dat de leerlingen in de brugklas nog te jong zijn en er nog helemaal niet over nagedacht hebben: ze willen geen slapende honden wakker maken. De andere school geeft aan dat zij alleen over de tweede klassen gaat. Zij zou het wel logisch vinden dat Actie Tegengif in de 1^e klas gestart wordt.

De overige twee scholen (VMBO) hebben alleen 1^e klassen opgegeven. De reden hiervoor was voor de ene persoon dat DEFACTO dit, volgens haar of hem, duidelijk gevraagd heeft en voor de andere dat zij deze leerlingen voldoende tijd per week heeft om Actie Tegengif uit te voeren.

Volgens alle scholen die in het schooljaar 2001/2002 klassen opgegeven hebben, zijn al de opgegeven klassen begonnen met Actie Tegengif. Wel gaf één school aan dat één van de mentoren vanaf het begin twijfelde of de grens van minder dan 10% rokers gehaald zou worden.

2.3 Uitvoering

2.3.1 Geplande activiteiten

Over het algemeen was iedereen van plan om de activiteiten die opgegeven waren uit te voeren. Dat wil zeggen het niet-roken contract tekenen, poster invullen, registratieformulieren invullen en de foto of werkstuk. Vijf van de negen scholen gaven daarnaast nog via lessen aandacht aan roken: bij de scholen waar de docent verzorging of biologie Actie Tegengif uitvoerde werd dit door die persoon zelf gedaan. In de andere twee scholen waar de mentoren de actie uitvoerden, werd geregeld dat de docent verzorging of biologie dit deed.

2.3.2 *Redenen om niet alle activiteiten uit te voeren*

Op één school hebben uiteindelijk alle klassen alle activiteiten van Actie Tegengif uitgevoerd. Op deze school zorgde alleen de docent verzorging voor de uitvoering van Actie Tegengif. Deze docent geeft aan dat zij maar twee klassen heeft, wat de uitvoerbaarheid van Actie Tegengif volgens haar vergemakkelijkt. In de andere scholen verschilde de daadwerkelijke uitvoering van de activiteiten per klas:

- Een school, die zowel in 1^e als 2^e klassen van alle niveau's Actie Tegengif uitvoerde, geeft aan dat het niveau en leerjaar afhankelijk is of Actie Tegengif helemaal uitgevoerd wordt. De meeste tweede klassen van lager niveau zijn gestrand. Volgens de geïnterviewde van deze school waren de lagere niveau's en de leerlingen uit de 2^e klas sneller gedemotiveerd. Een reden hiervoor was dat de leerlingen al van tevoren wisten dat ze minder kans hadden op een prijs. In dit geval heeft de school een aparte prijs voor de VMBO groep ingesteld. Een andere reden was, volgens de geïnterviewde, het gebrek aan organisatietalent in de VMBO-klassen in vergelijking met de HAVO en VWO klassen, waardoor met name de organisatie van het eindwerkstuk een probleem was.
- In één VMBO-school is het niet gelukt om alle posters met handtekeningen op te hangen en alle werkstukken te maken: dit kwam vooral door slechte planning en organisatie. Echter niet alleen van de leerlingen maar ook van de mentoren/docenten.
- In één VMBO-school was de belangrijkste reden dat niet alles uitgevoerd is dat DEFACTO niet op tijd de formulieren stuurden.
- Één school geeft aan dat één klas het laatste formulier niet meer ingevuld heeft. De belangrijkste reden was dat het er wegens tijdgebrek en slechte planning niet van is gekomen. Volgens de geïnterviewde van deze school was een te veel aan rokers geen reden om het registratieformulier niet in te vullen. Er zaten op deze school namelijk ook ingevulde registratieformulieren bij van klassen waar meer dan 10% rokers in zaten.

Geïnterviewde: 'Ik heb gedacht: oh, snel, 1 mei komt er aan'. Alles wat ik aan formulieren en werkstukken had, heb ik toen opgestuurd en ik ben toen niet meer achter de ontbrekende aangegaan. Het is op gegeven moment ook de verantwoordelijkheid van de mentor.

- Een school geeft aan dat ze in principe alle activiteiten volgen, alleen raken ze wel eens klassen gaandeweg kwijt. Deze school, in tegenstelling tot de vorige school, geeft expliciet aan dat de enige reden hiervoor was dat te veel leerlingen waren gaan roken. Vooral in de 2e klassen was de uitval hierdoor groot.
- Op een HAVO, VWO, GYMNASIUM school heeft één klas het laatste formulier niet meer ingevuld. Hier was de reden dat de mentor van de klas gedurende het schooljaar ziek was geworden en de vervangende mentor reeds mentor was van een andere klas en het daardoor druk genoeg had. Een andere klas had bij het laatste formulier te veel leerlingen die rookten. De werkstukken aan het einde van de niet-roken overeenkomst zijn, behalve in de klas die gewonnen heeft, niet meer gemaakt. Dat ze niet gemaakt zijn, komt, volgens de geïnterviewde, vooral doordat de leerlingen het zelf niet opgepakt hebben.
- Een HAVO, VWO school, die Actie Tegengif ook uitvoert bij 2^e klas leerlingen die al in de eerste klas meegedaan hebben, geeft aan dat het niet uitvoeren van alle activiteiten van Actie Tegengif vooral te maken heeft met de verveling die toeslaat na voor de zoveelste keer een registratieformulier in te vullen. Volgens de geïnterviewde wordt vooral de administratieve rompslomp vervelend en dan met name in de tweede klas als de leerlingen voor de tweede keer mee doen.

- In een HAVO, VWO school, waar alleen tweede klassen meegedaan hebben, heeft slechts één klas Actie Tegengif afgemaakt. De redenen voor niet afmaken waren een wisseling van de mentor waardoor de activiteiten stopten, gebrek aan initiatief van de leerlingen bij het maken van de klassenfoto, en een beginnende docent/mentor die veel andere dingen aan zijn hoofd had.
- In een VMBO school is de foto in twee van de vier klassen gemaakt. De redenen dat het niet afgemaakt werd, waren gebrek aan initiatief van de mentor en een te groot percentage leerlingen dat rookte. Deze geïnterviewde geeft ook aan dat het teveel aan rokers niet altijd een reden van afhaken hoeft te zijn, in twee andere klassen op die school was het percentage rokers ook te hoog, maar die hebben wel het laatste registratieformulier ingevuld.

De redenen voor het niet helemaal uitvoeren van Actie Tegengif kunnen samengevat worden in drie redenen, namelijk te veel leerlingen die gaan roken, problemen in organisatie en in planning van de kant van de verantwoordelijke docent, leerlingen die het maken van het werkstuk niet georganiseerd krijgen (met name VMBO), de rigide omgang met deadlines van de kant van DEFACTO en het niet tijdig toesturen van de materialen.

2.3.3 *De muurkrant*

Dit jaar is er halverwege de niet-roken afspraak een muurkrant door DEFACTO naar de deelnemende scholen gestuurd. Op deze muurkrant stonden allerlei wetenswaardigheden zowel over roken als over Actie Tegengif: zo stond hier de foto op van de winnende klas van vorig jaar. Een vraag van DEFACTO was of deze muurkrant ontvangen is en wat de geïnterviewden er van vonden.

Van de zes scholen die dit jaar meegedaan hebben met Actie Tegengif geven er vier aan dat ze zich de muurkrant niet meer kunnen herinneren. Ze verwarren de poster met handtekeningen met deze muurkrant. De andere twee geïnterviewden herinneren zich de poster nog wel. Één van deze respondenten vond de krant er goed uit zien maar heeft hem uiteindelijk niet opgehangen omdat hij te groot was en die school maar één muur heeft waar dingen opgehangen kunnen worden. De andere respondent heeft de krant gelezen en heeft hem vervolgens doorgegeven aan de mentoren om te bekijken. Ze vonden de muurkrant wel aardig, maar zaten er niet echt op te wachten. Uiteindelijk is er niks meegedaan.

2.3.4 *Beoordeling uitvoerbaarheid*

Er is een aantal problemen bij de uitvoerbaarheid van Actie Tegengif. Een aantal geïnterviewden vindt het fotograferen te ingewikkeld, ook omdat de foto uiteindelijk bepaalt wie de prijs krijgt. Één geïnterviewde vertelt de leerlingen daarom van tevoren dat ze niet te hoge verwachtingen moeten hebben. Twee geïnterviewden vinden het materiaal goed, maar vinden het niet nodig om zo vaak handtekeningen te zetten, vooral het tweede registratieformulier vinden ze te veel. Drie geïnterviewden geven aan dat ze het goed zouden vinden als er nog wat meer informatie gegeven wordt, alleen handtekeningen zetten is wat weinig. Één persoon zou graag meer informatie hebben over de planning van heel de periode: de school is zich van tevoren onvoldoende bewust wat Actie Tegengif aan activiteiten met zich mee brengt.

Geïnterviewde: 'Het is dan winnen of verliezen als je een goed fototoestel hebt en ook iemand hebt die goed kan fotograferen. Ik zal je een voorbeeld geven: ik had een klas – van de 18 had die klas het moeten winnen, in mijn ogen dan – die hadden een prachtige stelling bedacht. Het dorp er bij betrokken. We hebben namelijk een prachtige molen. Ze wilden op de molen van het dorp gaan staan. Ze

hadden een spandoek gemaakt waarop stond “Onze molen blaast alle rook weg”. De klas was enthousiast en de mentor deed goed mee. Ik vond alleen dat al prachtig bedacht. Ze gingen met zijn allen daar staan en dan wilden ze een foto op de molen maken. Dat moet je toch organiseren, bijvoorbeeld dat er iemand in de molen is. Het was vreselijk weer, dat was al een nadeel voor het fotograferen. Ze hadden iemand gevonden die de foto nam, want alle kinderen willen natuurlijk op de foto. En dit allemaal buiten de les. De foto’s zijn alleen niet scherp geworden. Dus je ziet heel de tekst niet’.

- 2.3.5 *Activiteiten die anders gedaan zouden worden, indien de school nogmaals meedoet*
 Een school geeft aan dat indien zij weer mee zouden doen Actie Tegengif niet alleen door de verzorgingsdocent uitgevoerd zou moeten worden. Voor de continuïteit zou het, volgens deze persoon, beter zijn als juist de mentoren Actie Tegengif zouden uitvoeren. Deze school heeft slechts één keer meegedaan en is het jaar er na gestopt omdat er een nieuwe verzorgingsdocent kwam die het te moeilijk vond om het te organiseren. Daarnaast vindt deze school het ook belangrijk om meer aandacht aan de ouders van de leerlingen te geven. Dit laatste wordt ook door een drie andere scholen genoemd.

Een andere school zou het de volgende keer beter willen plannen. Dit jaar was het de eerste keer dat de school meedeed en was er van tevoren onvoldoende nagedacht over wat er aan activiteiten moest gebeuren. Daarnaast zouden ze het onderwerp nog wat meer willen uitbreiden in het vak verzorging. Volgens deze persoon zou dus al eerder aangegeven moeten worden dat Actie Tegengif er aankomt: bijvoorbeeld in juni voorafgaand aan het komende schooljaar omdat er dan al plannen gemaakt worden voor dat komende jaar. Dit beter plannen wordt bevestigd door de geïnterviewde van een andere school. Ook deze school deed dat jaar voor het eerst mee. Daarnaast vindt deze school het jammer dat Actie Tegengif nu vooral bij de mentoren blijft hangen. Er zouden ook nog andere activiteiten gedaan moeten worden. Een andere school geeft ook aan dat er meer activiteiten moeten gebeuren, bijvoorbeeld aan het einde van de Actie nog een les of video over het onderwerp geven.

Twee scholen vinden dat Actie Tegengif tot minder stappen gereduceerd zou moeten worden. Één van deze twee scholen wil het invullen van de registratieformulieren beperken tot twee in plaats van drie formulieren. De andere wil volgend jaar alleen de goede activiteiten uit Actie Tegengif uitvoeren. Onder goede activiteiten wordt verstaan: het contract, de poster en ook het werkstuk. Ze willen niet meer mee doen met de wedstrijd. Deze persoon geeft aan dat de school of klas dan net zo goed met de staatsloterij mee kan doen.

2.4 Vervolg

2.4.1 *Meningen over Actie Tegengif in eerste en tweede klas*

Over het algemeen vindt iedereen het wel een goed idee als Actie Tegengif in zowel de eerste als de tweede klas gegeven wordt. De één is wel enthousiaster dan de ander, maar uiteindelijk is er slechts één geïnterviewde die aangeeft er niks in te zien: dit is een VWO-school die het nu alleen in de tweede klas uitvoert. Volgens deze school rookt nog niemand in de eerste klas en zijn deze leerlingen er ook nog helemaal niet mee bezig. Het zou, volgens deze school, daarom beter zijn indien Actie Tegengif in de 2de en 3de klas gegeven wordt.

Degenen die het wel goed vinden, geven aan dat Actie Tegengif in de tweede klas wel wat anders dan in de 1e klas georganiseerd moet zijn. Zo vindt één geïnterviewde dat de formules van handtekeningen en contract hetzelfde zou moeten blijven, maar het eindproduct zou anders moeten. Volgens dezelfde persoon moet bij het eindproduct wel gedifferentieerd worden naar niveau: de lagere niveaus zouden meer doe-opdrachten moeten krijgen. Een andere geïnterviewde vindt een interview houden met personen die wel, niet of gestopt zijn met roken, ook een goed eindwerkstuk. Twee andere geïnterviewden geven aan dat, indien Actie Tegengif twee jaren gegeven wordt, het uitgebreid zou moeten worden met lessen. Een andere geïnterviewde denkt dat het een goed idee zou zijn om de leerlingen van de 2^e klas een specifieke functie te geven. Zo zouden ze, volgens deze persoon, heel goed een functie kunnen krijgen in het ondersteunen van en in de informatie naar de leerlingen in de eerste klas, aangezien zij al ervaring hebben met Actie Tegengif.

De school waarvan nu reeds de leerlingen in het 1e en 2e jaar meedoen, geeft aan dat het zeker goed is om Actie Tegengif in de 2e klas weer uit te voeren. Alleen in een andere vorm. Het tekenen van het contract is, volgens deze geïnterviewde, goed, maar vervolgens zou de administratieve rompslomp verminderd moeten worden.

Één VMBO school heeft weinig vertrouwen in het uitvoeren van Actie Tegengif in zowel de 1e als de 2e klas. Het kan volgens de geïnterviewde van deze school wel altijd geprobeerd worden, maar ze verwacht dat er weinig respons op komt.

Geïnterviewde: 'Maar ik heb toch het idee dat het op onze school lastig is (VMBO-school). Je ziet toch veel minder ouders die bewust niet roken. Het zijn ouders die zeggen tegen hun kinderen 'je doet maar' en die zelf geld geven zodat ze kunnen roken. Die krijgen dan 5 euro of een pakje shag. Ik denk dat toch veel van onze ouders roken in vergelijking met havo, vwo. We doen daar eigenlijk niks mee. We hebben wel ouderenaftonden daar komen allerlei thema's naar voren maar roken niet. Je moet daar zelfs asbakken neerzetten. Ik verwacht het meeste in de 1^e klas dan komen ze van het basisonderwijs waar een verbod op roken is (wij hebben geen verbod op roken). In de 2^e klas verwacht ik niet zoveel. Indien er in de 2^e klas iets gedaan moet worden dan moet de nadruk komen op stoppen met roken. Maar in principe verwacht je ook steun van thuis om een afspraak te maken. Ik denk dat dat lastig wordt en dan denk ik dat voor leerlingen het idee dat ze misschien iets kunnen winnen te vaag is'.

2.4.2 Mogelijkheden voor de derde klas

De geïnterviewden vinden het moeilijk om te verzinnen wat er aan activiteiten gedaan zou kunnen worden om leerlingen na de tweede klas te motiveren om niet te roken of te stoppen met roken. Er zijn een aantal ideeën geopperd:

- Na de tweede klas worden culturele vakken gegeven. De leerlingen moeten bij deze vakken het hele jaar rond een thema werken en sluiten dat af met een avond waar ouders welkom zijn. Roken zou daar ook in passen. Zo zouden de ouders er ook meer bij betrokken worden. In de 3^e en 4^e klas moet het vervolgens ook meer over drugs gaan.
- Verzorging en biologie worden niet meer gegeven na de 2^e klas. Eventueel zou gedacht kunnen worden aan een vervolg in maatschappijleer. Echter niet dezelfde Actie.
- Herhalen van Actie Tegengif als de leerlingen hun diploma gehaald hebben, dan nog eens nagaan wie er nog niet rookt.
- Koppelen aan blowen.

- Scholen zouden langzaam maar zeker op moeten schuiven naar een rookvrije school.
- Meer een taak van ouders dan voor school.

Geïnterviewde: 'Hoe bereik je ouders? Dat is ingewikkeld. Ik heb het nu wel aan het begin van het jaar aan de ouders gemeld en gevraagd of ook zij er op kunnen toezien. Ik vond het toen wel leuk dat ouders (ik weet niet of ze inmiddels al weer roken) zelf gezegd hebben: "wij gaan ook stoppen". Dan bereik je misschien wat. Maar ja, zodra die gasten (jongeren) onder elkaar zijn en zolang ze zo ontzettend veel geld te besteden hebben, zullen ze altijd zulke dingen blijven doen: is het niet roken, dan is het wel een pilletje of weer want anders. Daarmee wil ik niet zeggen dat het onbegonnen werk is. Ik ben wel van mening dat je moet blijven proberen. En nogmaals ook al bereik je maar drie mensen in de klas, dan heb je toch al wat gewonnen'.

3 Conclusie

Alle scholen zijn op de hoogte gebracht via een brief van het bestaan van Actie Tegengif. Over het algemeen is de communicatie met DEFACTO voldoende. Slechts één school geeft aan dat de communicatie de reden is geweest dat ze dit schooljaar niet meer mee gedaan hebben. In de meeste scholen wordt Actie Tegengif uitgevoerd door de mentoren. In drie scholen wordt het alleen door de verzorgingsdocent of biologiedocent uitgevoerd. Scholen geven klassen op voor Actie Tegengif omdat ze willen dat jongeren minder snel gaan roken, maar ook omdat er op dat moment tijd voor is. Zowel eerste als tweede klassen zijn opgegeven voor Actie Tegengif, maar slechts in twee scholen hebben dezelfde leerlingen die in de eerste klas meegedaan hebben ook in de tweede klas meegedaan. Een probleem van één van deze twee scholen was hierbij wel dat het wat te veel administratieve rompslomp was om Actie Tegengif twee jaar achter elkaar uit te voeren.

De reden dat scholen kiezen voor bepaalde klassen is divers. Zo geeft de ene aan dat alleen klassen met minder dan 10% rokers mee konden doen, een andere dat alleen de klassen die mee wilden doen opgegeven zijn, weer een andere dat hij of zij alleen verantwoordelijk is voor bijvoorbeeld de eerste klassen en weer een andere dat het de opdracht was van DEFACTO om het uit te voeren bij een bepaalde klas.

Over het algemeen was iedereen van tevoren plan om de activiteiten die opgegeven waren uit te voeren. Bijna op alle scholen vielen echter gedurende de 6 maanden van Actie Tegengif klassen uit. Één van de redenen was dat er te veel leerlingen waren gaan roken en daardoor werden de laatste registratieformulieren niet meer opgestuurd: deels door de demotiverende werking ervan op zowel leerlingen als docenten. Dit is overigens niet overal het geval. In sommige scholen vulden de leerlingen toch netjes alle formulieren in ook al hadden ze te veel rokers en hadden ze daardoor eigenlijk geen kans meer op een prijs. Een andere reden voor de uitval was organisatorische problemen, zoals een mentor valt uit waardoor een andere mentor het over neemt en voor Actie Tegengif geen tijd meer heeft of de mentor vergeet op tijd de formulieren in te laten vullen. Nog een reden om het niet af te maken is het eindwerkstuk. Dit blijkt er vaak bij in te schieten. Hiervoor worden door de scholen, die voor het eerst meedoen, organisatorische redenen genoemd. Zij hebben van tevoren niet goed ingezien hoe het in elkaar zat. Ze zouden dat de volgende keer dan ook beter willen plannen. Sommige scholen geven aan dat de foto/werkstuk uit de leerlingen zelf moet komen en als dat niet gebeurt gaat het over. In andere scholen is de foto gewoon mislukt. Twee andere redenen om uit te vallen zijn de rigide deadlines en het te laat ontvangen van het materiaal.

Het feit dat de kans zo klein is om iets te winnen is voor sommige scholen een probleem. Één school geeft aan dat het een ongelijke start is voor de vmbo klassen en tweede klassen, aangezien daar al meer gerookt wordt: op deze school is er een extra beloning beloofd voor klas 2 (waar uit uiteindelijk toch niks mee gebeurt is).

De meeste scholen die dit jaar meegedaan hebben herinneren zich de muurkrant van DEFACTO niet. Degenen die de krant wel herinnerden, hebben er uiteindelijk niks meegedaan. Het zag er wel goed uit, maar ze konden er weinig mee.

Eigenlijk ziet geen enkele school echte problemen om Actie Tegengif zowel in klas 1 als in klas 2 bij dezelfde leerlingen uit te voeren. Wel zouden er een aantal andere ingrediënten toegevoegd moeten worden. Sommige vinden het belangrijk dat er dan wat

meer informatie bijkomt (extra lessen), dit zijn vooral de scholen die naast Actie Tegengif niks anders doen met roken. Anderen willen juist dat er wat minder administratieve activiteiten komen, want dat zorgt er voor dat Actie Tegengif op een gegeven moment doodbloedt. Bijna iedereen vindt het wel belangrijk dat het werkstuk anders wordt.

Voor de periode na klas 2 is het moeilijker om Actie Tegengif te gebruiken. Hoe het dan wel moet, is voor de meeste ook niet duidelijk. Sommigen vinden het dan wel belangrijk om de ouders er meer bij te betrekken, vooral als het gaat om de leerlingen die op het VMBO zitten. Tot nu toe wordt daar weinig meegedaan op school. Er zijn wel ouderenavonden maar daar komt roken niet in voor.

4 Referenties

Crone MR, Reijneveld SA, Leerdam FJM van, Spruijt RD, Willemsen MC. Preventie van (het beginnen met) roken bij jongeren uit het IVBO, VBO en MAVO. Leiden: TNO Preventie en Gezondheid, 2001.

Miles MB, Huberman AM. Qualitative data analysis: an expanded sourcebook. Thousand Oaks (Ca): Sage, 1994.

A Bijlage Interviewschema

Vragen voor evaluatie Actie Tegengif

Disseminatie (interview wordt gehouden met contactpersoon van DEFACTO)

1. Hoe bent u van Actie Tegengif op de hoogte gebracht?
2. Wat was de reden om klassen van uw school op te geven voor Actie Tegengif? Wat verwachtte u van Actie Tegengif?
3. Hebben andere docenten ook Actie Tegengif uitgevoerd of waren zij van plan om het uit te voeren?
4. Hoe heeft u deze andere docenten geïnformeerd over Actie Tegengif en gemotiveerd om mee te doen?
5. Hoe is de communicatie met DEFACTO over Actie Tegengif verlopen? Wat zou er kunnen verbeteren?

Opgegeven klassen

6. Welke klassen heeft u opgegeven voor Actie Tegengif(1e en/of 2e klassen)? Waarom heeft u voor deze klassen gekozen?
7. Zijn alle klassen die u opgegeven heeft uiteindelijk begonnen met Actie Tegengif? Wat is de reden dat ze niet allemaal begonnen zijn?
8. Waren er ook 2^e klassen bij die reeds in de 1^e klas meegedaan hadden met Actie Tegengif?

Uitvoering

9. Welke activiteiten was u van plan om te gaan doen in het kader van Actie Tegengif?
10. Welke activiteiten heeft u uiteindelijk uitgevoerd? Wat is de reden dat u niet alle activiteiten heeft uitgevoerd? (vanwege materiaal, leerlingen, docenten, andere redenen)
11. Hoe beoordeelt u de uitvoerbaarheid van Actie Tegengif? Heeft u de muurkrant ontvangen? Hoe wordt de muurkrant, volgens u, gewaardeerd?

Afronden Actie Tegengif

12. Hebben alle klassen die begonnen zijn met Actie Tegengif deze uiteindelijk ook helemaal afgemaakt? Waarom niet? (vanwege materiaal, leerlingen, docenten, andere redenen)
13. Indien u volgend jaar weer mee zou doen met Actie Tegengif, zou u dan nog dingen anders doen? Wat?

Vervolg Actie Tegengif in 2^e klas

14. Wat zijn of wat zouden voor docenten redenen kunnen zijn om wel of niet Actie Tegengif uit te voeren in een klas die al eerder aan Actie Tegengif heeft deelgenomen? (vanwege materiaal, leerlingen, docenten, andere redenen)

Vervolg Actie Tegengif na 2^e klas

15. Hoe zou het niet-roken van jongeren bevorderd worden na de 2^e klas?